

OTDK-dolgozat

2023

**EÖTVÖS LÓRÁND TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

ELTE
EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM

KÍNA TÉRNYERÉSE AFRIKÁBAN A 21. SZÁZAD FOLYAMÁN

CHINA'S ADVANCE IN AFRICA DURING THE 21ST CENTURY

Nagy Márton

Konzulens: Dr. Dombi Ákos

Kézirat lezárásának dátuma: 2021. 10. 31.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	1
2. Történelmi áttekintés.....	2
2.1. Kína–Afrika kapcsolatok a Kínai Népköztársaságot megelőzően	2
2.2. Kína–Afrika kapcsolatok a Kínai Népköztársaság megalakulásától.....	2
3. A gazdasági kapcsolatok sajátosságai	5
3.1. Kínai finanszírozás Afrikában.....	5
3.2. Az Angola-modell és az infrastrukturális beruházások.....	7
4. Kínai motivációk	9
4.1. Gazdasági motivációk	9
4.2. Politikai és diplomáciai motivációk	10
5. Kína puha ereje Afrikában	11
5.1. A puha erő fogalma	11
5.2. Kínai puha erő a történelem folyamán	11
5.3. Kínai puha erő napjainkban.....	12
5.3.1. Puha erő a gazdasági befolyás által.....	12
5.3.2. Bűbáj offenzíva: a puha erő egyéb formái	12
6. Afrikai reakciók a növekvő kínai jelenlétre	14
6.1. Kína általános megítélése Afrikában.....	14
6.2. A megbízó-ügynök probléma mint a negatív megítélés lehetséges magyarázata	14
6.3. A kínai bevándorló népesség hatása Kína megítélésére.....	15
7. A sino-afrikai kapcsolatok a koronavírus tükrében.....	16
7.1. A koronavírus kezdeti hatásai a Kína–Afrika kapcsolatrendszerre.....	16
7.2. Az Egészségügyi Selyemút	17
7.3. Kína gazdasági segítségnyújtása	19
8. Kilátások és nyitott kérdések.....	20
9. Összefoglalás.....	22
10. Irodalomjegyzék.....	23

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A sino-afrikai kapcsolatrendszer történelmi szakaszai.....	4
2. táblázat: A sino-afrikai kapcsolatrendszer gazdasági sajátosságainak áttekintése.....	9
3. táblázat: Az egyes afrikai államok által birtokolt kínai vakcinák 2021. március 17-ig bezárólag	19

Ábrajegyzék

1. ábra: Kínai évenkénti FDI áramlás Afrikába, millió USD.....	5
2. ábra: Az afrikai államok által Kínától felvett hitelek éves mennyisége, millió USD	6
3. ábra: Az Angola-modell sematikus ábrája	7
4. ábra: Kína kereskedelmének alakulása Afrikával, millió USD.....	10

1. BEVEZETÉS

Kína térnyerése Afrikában az utóbbi időben egyre inkább nyilvánvaló. Ezt támasztja alá, hogy Kína 2009-ben Afrika legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált, miután az afrikai államokkal folytatott kereskedelmének mértéke meghaladta az Egyesült Államokét (Szakáli, 2015), illetve, hogy Kína az afrikai államok legnagyobb egyéni hitelezője is (Alden és Jiang, 2019). Emellett pedig Kína az Afrikába irányuló FDI terén is megelőzte már az Egyesült Államokat 2012-ben (China Africa Research Initiative, 2021a), és a kínai vállalatok és bevándorlók növekvő száma is figyelemreméltó a kapcsolatrendszerben.

Mindebből már jól körvonalazható, hogy egy meghatározó világgazdasági folyamat zajlik éppen, mely ráadásul épp átalakulóban van a kínai Övezet és Út kezdeményezés miatt. Így mindenképpen érdemes kiemelt figyelmet szentelni a Kína–Afrika kapcsolatoknak. Különösképp igaz ez európai vonatkozásban, hiszen a földrajzi közelség és az összefonódott történelem miatt az afrikai folyamatok – így a kínai gazdasági térnyerés is – Európára is kihatással lehetnek.

Kína afrikai térnyerésének minél mélyrehatóbb megértése ebből kifolyólag elengedhetetlen ahhoz, hogy az európai államok megfelelő Afrika-politikát dolgozzanak ki. Emellett pedig a világszerte tapasztalható kínai befolyásszerzési törekvések megértéséhez is jó kiindulópontot nyújthat az afrikai folyamatok elemzése, révén ez a népi Kína egyik legrégebbre visszanyúló nemzetközi kapcsolatrendszere.

Dolgozatomban a sokrétű kapcsolatrendszer térben és időben átfogó áttekintése által a következő kérdésekre keresem a választ:

1. Mik a sino-afrikai kapcsolatok azon sajátosságai, melyek ezen reláció sajátos megkülönböztető jegyeinek tekinthetők?
2. Milyen irányú elmozdulás várható a következő néhány évben a kapcsolatrendszerben a koronavírus pandémiát követően?

A fenti kérdések megválaszolásához a releváns magyar és angol nyelvű szakirodalmat tekintem át. Ezen felül kutatásom támaszkodik a kapcsolatrendszerrel elérhető adatbázisokra és releváns híradásokra, melyeket a tárgyalt folyamatok leírására, illusztrálására használok fel. Dolgozatom kvalitatív jellegű, azaz csupán a folyamatok, jelenségek szakszerű leírására törekszem azok érdemi számszerűsítését mellőzve.

A dolgozatom további része a következőképpen épül fel. Először történelmi kontextusba helyezem Kína afrikai térnyerését, és röviden arra is kitérek, hogy a történelemértelmezés hogyan befolyásolja napjainkban a Kína–Afrika kapcsolatrendszert. Ezt követően bemutatom

a mindinkább terebélyesedő gazdasági kapcsolatok sajátos vonásait. A gazdasági befolyásszerzés ismertetése utáni egységben a lehetséges kínai motivációkról írok. A dolgozat negyedik egységében bemutatom Kína azon egyéb eszközeit, mellyel az úgynevezett puha erejét igyekszik megszilárdítani a kontinensen. Ezt követően az afrikaiak kínai térnyeréshez való viszonyát tárgyalom. Ezután az előző tartalmi egységek tükrében bemutatom egyrészt azt, hogy hogyan reagált a kapcsolatrendszer a koronavírus okozta válságra, másrészt pedig felvázolom, hogy mennyiben néz új helyzet elé a pandémia fényében a kapcsolatrendszer. A dolgozatom zárásaképp röviden ismertetem a téma kapcsán a kilátásokat és a nyitott kérdéseket. Az írásom az összefoglalással zárul.

2. TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

2.1. KÍNA–AFRIKA KAPCSOLATOK A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁGOT MEGELŐZŐEN

Kína afrikai kapcsolatai egészen a 15. századig nyúlnak vissza. Ekkor Cseng Ho kínai admirális 1405 és 1433 közötti földrajzi felfedezőútjain (először 1418-ban) elérte Kelet-Afrika partjait, feltételezhetően a mai Kenya partvidékén (Sverdrup-Thygeson, 2017 és Tarrósy, 2008). A partvidékhez közeli Pate szigetén a *famao* nép pedig részben Cseng Ho expedíciójának egy zátonyra futott hajójának legénységétől származtatja magát (Tarrósy, 2008).

A kapcsolatrendszer az ezt követő mintegy ötszáz évben nem nevezhető virágzónak. Tarrósy (2008, p. 82) szerint a következő mérföldkő a kapcsolatrendszerben „*az 1906-ban a német gyarmatosítók által a tanganyikai területekre behozott mintegy ezer kínai munkás és a hozzájuk köthető első vasútépítési projekt*”. A sino-afrikai kapcsolatrendszer igazi virágzására azonban egészen a hidegháborúig és a Kínai Népköztársaság megalakulását követő évekig kellett várni.

2.2. KÍNA–AFRIKA KAPCSOLATOK A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG MEGALAKULÁSÁTÓL

1955-ben került sor az indonéziai Bandung városában 29 frissen függetlenedett ország részvételével egy komoly hatással bíró nemzetközi konferenciára. A konferencia zárásaként a résztvevő országok tíz alapelvet fogadtak el a nemzetközi együttműködés rendszeréről. Ezek Tarrósy (2008, p. 83) szerint máig jelentőséggel bírnak, és általánosságban véve „*Bandung szellemét*” gyakran felfedezhetjük a sino-afrikai együttműködés főbb dokumentumaiban. A bandungi konferencia emellett abból a szempontból is fontos mérföldkő, hogy a hidegháború időszakában létrehozta az „*el nem kötelezettek szövetségét*”¹ (Kissinger, 2012, p. 163).

A bandungi konferencia megadta a kezdőlökést a kínai–afrikai gazdasági kapcsolatok beindításához. Az ezt követő időszak Morgan és Zheng (2019) alapján három fő szakaszra

¹ A szerző saját fordítása.

osztható a jellemző gazdasági kapcsolatok alapján (1. táblázat). Ezek közül az első 1956 és 1978 zajlott. 1970-ig bezárólag Kína főleg szocialista berendezkedésű országoknak nyújtott leginkább mezőgazdasági jellegű segítséget. 1971-től a segélyezett országok köre szélesedett és a mezőgazdaság helyett az egészségügy került előtérbe. Az 1956 és 1978 közötti időszakot Morgan és Zheng (2019, p. 1289) „*Kína hagyományos segélyezési program*”²-jának nevezi. Ugyanakkor ezen időszak vége abból a szempontból is jelentős, hogy ekkor építette fel Kína a Tanzániát Zambiával összekötő TanZam vasútvonalat, melyen 16 ezer kínai munkás dolgozott (Brautigam, 2009, p. 154). Ez volt az első jelentős kínai infrastrukturális beruházás Afrikában.

Az 1979 és 1994 közötti időszakot a szerzőpáros a „*fokozatos reform*”³ fázisaként jelöli meg (Morgan & Zheng, 2019, p. 1291). Ezekben az években Kína kis számban, de új szektorokban is indított projekteket. Emellett ekkor jelentek meg – eleinte szintén kis számban – a különböző, piaci alapú finanszírozási megoldások, mint például az államilag támogatott FDI vagy épp a vegyesvállalatok (Morgan & Zheng, 2019).

Az utolsó időszak Morgan és Zheng (2019, p. 1292) szerint „*a kínai modell*”⁴ időszaka (1995–2014). Ekkor már Morgan és Zheng szerint a kedvezményes és piaci árazású hitelek felváltják a kamatmenteseket. Továbbá nagy számban jelennek meg „*a vegyesvállalatok, a hivatalos befektetések és hitelt nyersanyagért megállapodások*”⁵ (Morgan & Zheng, 2019, p. 1289).

Ezen utolsó időszak talán legfontosabb eseménye a Kína–Afrika Együttműködési Fórum (FOCAC) megalapítása volt 2000-ben, mely a mai napig a sino-afrikai kapcsolatok legfőbb egyeztető fórumaként szolgál. A szervezethez Eswatini – a korábbi Sváziföld – kivételével mára az összes afrikai állam csatlakozott. Tarrósy (2019) szerint a FOCAC-értekezleteken pedig már több olyan eszközről is döntés született, mely hasznosnak mutatkozott. Ilyen volt például a Pekingi Deklaráció, a Kína–Afrika Együttműködési Program és az Addisz-Abeba Akcióterv is (Tarrósy, 2019).

² A szerző saját fordítása.

³ A szerző saját fordítása.

⁴ A szerző saját fordítása.

⁵ A szerző saját fordítása.

1. táblázat: A sino-afrikai kapcsolatrendszer történelmi szakaszai

„Kína hagyományos segélyezési program”-jának időszaka (1956–1978)	„Fokozatos reform” időszaka (1979–1994)	A „kínai modell” időszaka (1995–2014)
<ul style="list-style-type: none"> - eleinte szocialista országoknak főként mezőgazdasági segítség - később kedvezményezett köre bővül, egészségügy szerepe nő 	<ul style="list-style-type: none"> - Kína új szektorokban indít projekteket - megjelennek kis számban a piacorientált finanszírozási megoldások 	<ul style="list-style-type: none"> - egyre nagyobb hangsúly a kedvezményes és piaci árazású hiteleken - jellemzőek „a vegyesvállalatok, a hivatalos befektetések és a hitelt nyersanyagért megállapodások”

Forrás: Morgan és Zheng (2019) alapján saját szerkesztés

A közös történelem és a történelmi párhuzamosságok alapján kialakított történelmi narratívák Sverdrup-Thygeson (2017) szerint napjaink kínai Afrika-politikájában is szerephez jutnak. Három ilyen narratíva különíthető el, melyek Cseng Ho afrikai expedíciója, Kína és Afrika gyarmati múltjának párhuzamosságai, valamint a TanZam vasútvonal megépítése körül formálódnak (Sverdrup-Thygeson, 2017).

A Cseng Ho narratíva lényege, hogy a kínai admirálisról azt hangsúlyozzák, hogy „jószándék[kal], bék[ével], tisztelet[tel], nagylelkű[en]”⁶ érkezett Afrikába, ellentétben a korabeli nyugati hódítókkal, akik „imperialist[ák], agresszív[ak], elnyomó[k] és kapzsi[k]”⁷ voltak (Sverdrup-Thygeson, 2017, p. 61). A gyarmati múlt kapcsán felépített narratívák többek közt arra is jó eszközt szolgáltatnak Kínának, hogy morális értelemben tegyen különbséget Kína és a Nyugat között (Sverdrup-Thygeson, 2017). A TanZam történetének előtérbe helyezésével Kína egyfelől „Bandung szelleméhez” (Tarrósy, 2008, p. 83) való elköteleződését hangsúlyozza, másrészt pedig az afrikaiakkal való szolidaritását húzza alá, mivel egy olyan időszakban épített Afrikában vasutat, amikor még a kínaiak nagyrésze szintén szegénységben élt (Sverdrup-Thygeson, 2017). Ezen narratívák által Sverdrup-Thygeson (2017, p. 68) szerint a „a múlt oly módon kerül keretezésre, hogy az megfelelő legyen az afrikai Kínával kapcsolatos párbeszéd befolyásolására olyan irányba, hogy az legitimálja és előremozdítsa a Kína számára előnyös politikákat”⁸.

⁶ A szerző saját fordítása.

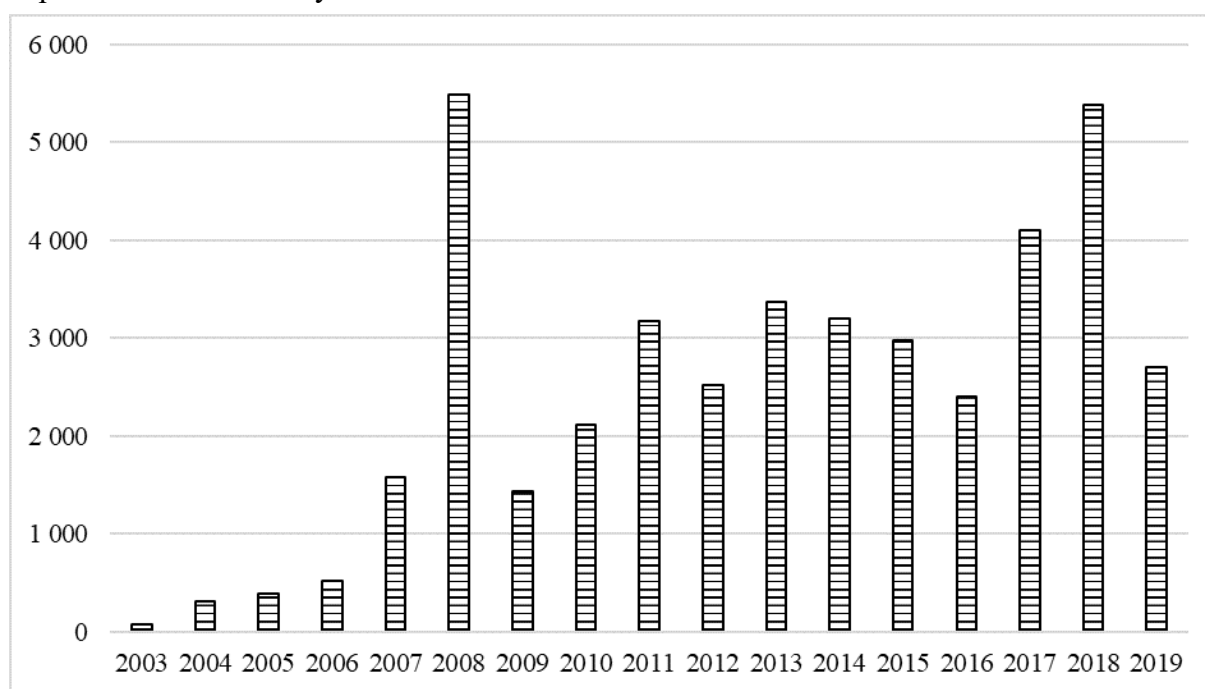
⁷ A szerző saját fordítása.

⁸ A szerző saját fordítása.

3. A GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SAJÁTOSSÁGAI

3.1. KÍNAI FINANSZÍROZÁS AFRIKÁBAN

A sino-afrikai kapcsolatrendszer gazdasági szempontból számos sajátossággal bír (2. táblázat). Ezek közül talán a legfontosabb, hogy bármilyen kínai forrásról, befektetésről is legyen szó, az lényegében politikai feltételektől mentesen érkezik Afrikába; egyedül az egy Kína elvet kell betartani (Szakáli, 2015) (ezek mértékéről ld. 1. ábra). Ez beleillik Kína általános külpolitikai paradigmájába (ld. például Kissinger, 2012). Duggan és Hodzi (2020, p. 6) szerint „*Kína ragaszkodása ahhoz, hogy ne avatkozzon be az afrikai államok belügyeibe és annak hangsúlyozása, hogy az afrikai országoknak joga van megválasztani a saját fejlődési és kormányzati modelljeiket, vonzóbbá tette a Kínával folytatott kapcsolatokat az afrikai vezetők számára*”⁹. Ezzel összhangban Agbebi és Virtanen (2017) arról ír, hogy a kínai források a hagyományos segélyekkel szemben nem járnak demokratizációs vagy emberi jogokkal kapcsolatos követelményekkel.

1. ábra: Kínai évenkénti FDI áramlás Afrikába, millió USD

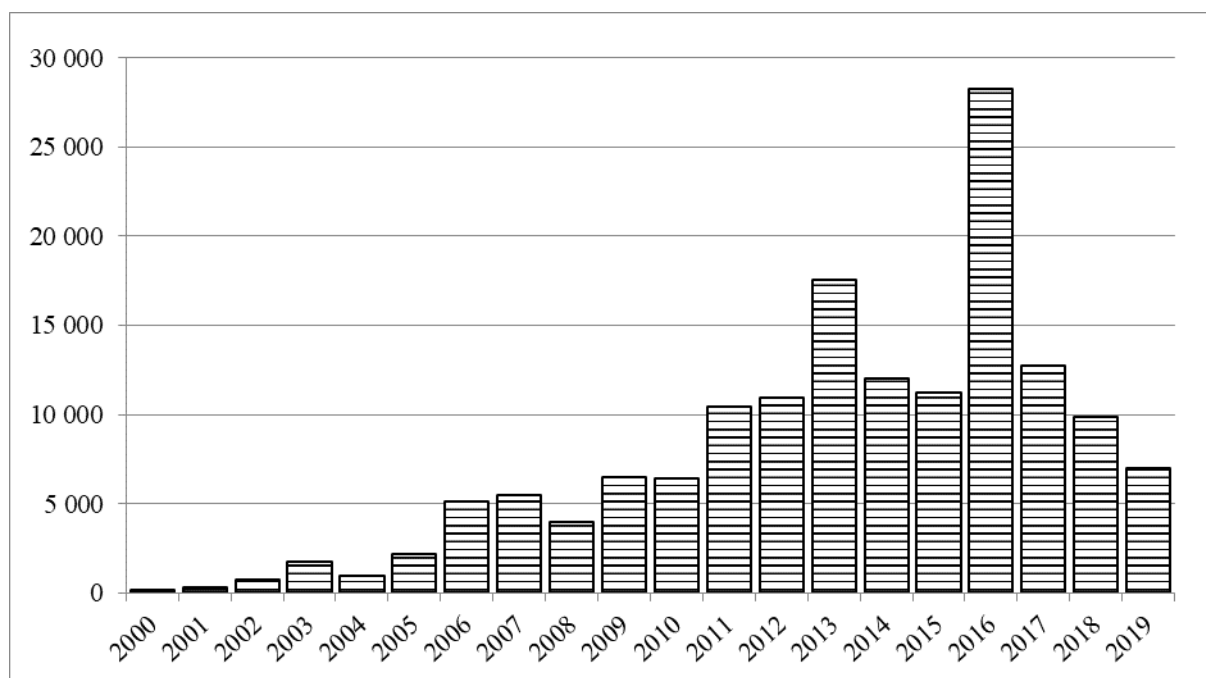
Forrás: China Africa Research Initiative (2021a) adatai alapján saját szerkesztés

Ezzel a gyakorlattal egyes nyugati vélemények szerint Kína aláássa azokat a törekvéseket, melyek a demokratikus berendezkedés és az emberi jogok megszilárdítását célozzák (Martuscelli, 2019), ezt azonban Brautigam (2009, p. 284) vitatja. Mindazonáltal Duggan és Hodzi (2020) szerint Kína ezen hozzáállása nehezítheti az Európai Unió és Kína közti afrikai kooperációt a biztonságpolitika terén.

⁹ A szerző saját fordítása.

A politikai kondícióktól való mentesség legkézzelfoghatóbban a kínai hiteleknel (ezek mértékéről ld. 2. ábra) jelenik meg. A China Africa Research Initiative és a Boston University Global Development Policy Center (2021) adatai alapján 2000 óta 153 milliárd dollár értékben, 1141 hitelszerződés keretében vett fel kínai kölcsönt 49 afrikai ország. A legnagyobb hitelfelvevő Angola összesen 42,6 milliárd dollárnyi kínai hitelt vett fel. Ezzel Kína Afrika legnagyobb egyéni hitelezőjének számít. Alden és Jiang (2019) szerint a kínai hitelek az afrikai országok teljes külföldi adósságának egyötödét teszik ki. Alden és Jiang arra figyelmeztet, hogy egyes afrikai országoknak problémát jelenthet majd a hitelek visszafizetése a 2020-as évtizedben, így Kínának lépéseket kell majd tenni annak érdekében, hogy enyhítse az afrikai országok terheit. Alden és Jiang szerint erre lehetséges megoldás a hitelek elengedése, a hitelek rövidtávú refinanszírozása, a további források visszatartása és kínai tisztviselők által végzett monitoring, vagy a renminbi használatának promotálása Afrikában.

A kínai hitelek kapcsán megemlítendő továbbá, hogy Humphrey és Michaelowa (2019) szerint a nem alacsony keresetű afrikai országokban a kínai finanszírozás növekedése maga után vonta a multilaterális fejlesztési bankoktól (MDB) érkező finanszírozás növekedését is. Az alacsony jövedelmű országokban ugyanakkor efféle hatás nem figyelhető meg (Humphrey & Michaelowa, 2019). A szerzőpáros továbbá arról is ír, hogy az alacsony jövedelmű országokban nem változik a multilaterális fejlesztési bankok által nyújtott források szektoriális

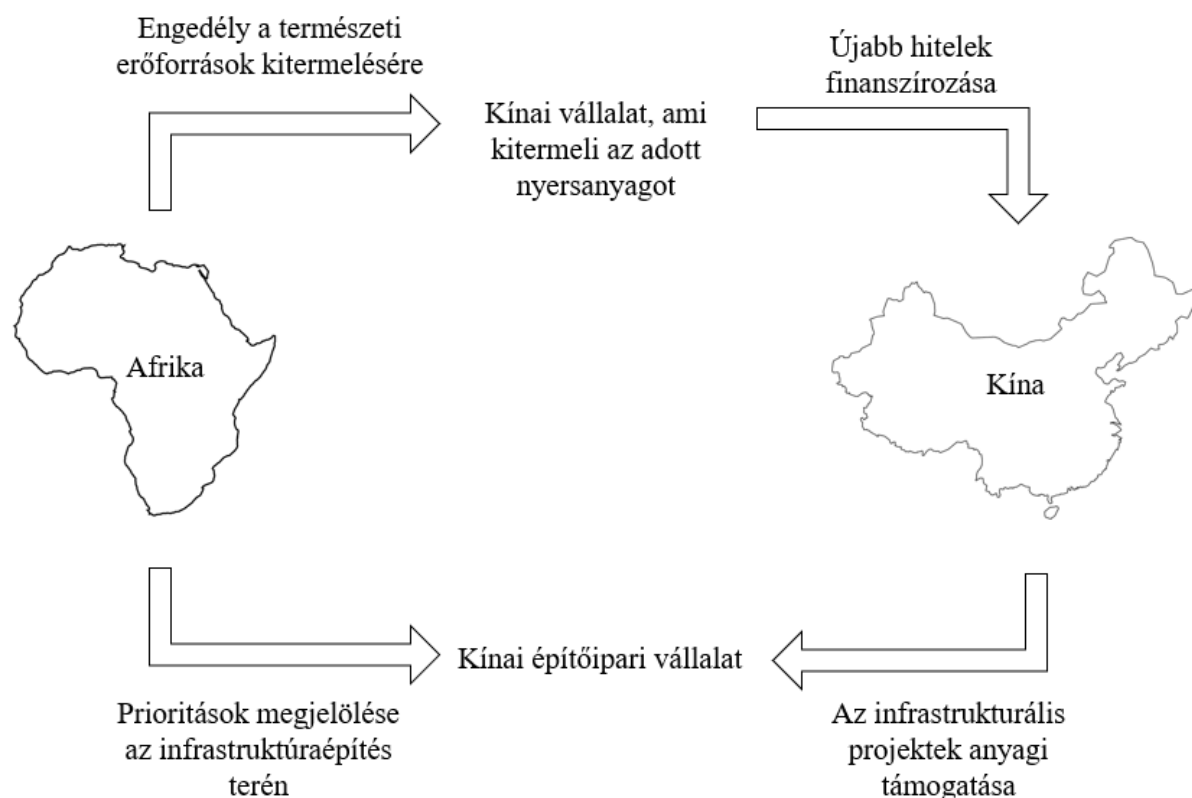
2. ábra: Az afrikai államok által Kínától felvett hitelek éves mennyisége, millió USD

Forrás: China Africa Research Initiative és a Boston University Global Development Policy Center (2021) alapján saját szerkesztés

eloszlása a kínai finanszírozás hatására, ugyanakkor a nem alacsony keresetű országokban az figyelhető meg, hogy az infrastrukturális beruházásra fordítható MDB-kölcsönök volumene csökken a kínai finanszírozás növekedésével.

3.2. AZ ANGOLA-MODELL ÉS AZ INFRASTRUKTURÁLIS BERUHÁZÁSOK

A kínai hitelezés egy speciális esetének tekinthetők az Angola-modell szerinti megoldások (3. ábra). Ennek keretében a 2000-es évek első évtizedében Kína olyan infrastrukturális beruházásokra fordítható hiteleket biztosított Angola számára, melyekért cserébe jogot szerzett az angolai kőolaj kitermelésére, melyet Begu és szerzőtársai (2018, p. 1) csak „*infrastruktúrát a kőolajért*”¹⁰ megoldásnak neveznek. Ezt Szakáli (2015) és Martuscelli (2019) már „*infrastruktúrát nyersanyagért*” megoldásnak nevezi, utalva arra, hogy Kína más, számára stratégiaiul fontos nyersanyagok megszerzésére is bevetette már az Angola-modellt. Az Angola-modellre – hasonlóan Kína legtöbb külföldi infrastrukturális beruházásához – jellemző az, hogy az infrastruktúrát nemcsak, hogy kínai hitelből finanszírozzák, de azt kínai építőipari vállalatok javarészt kínai munkásokkal építetik fel. (Begu et al., 2018). Brautigam (2009, p. 227) szerint viszont túlzás azt állítani, hogy a kínaiak túlnyomórészt kínaiakat alkalmaznának, és szerinte projektenként eltérő a helyi munkások kínaiakhoz viszonyított aránya. Az Angola-

3. ábra: Az Angola-modell sematikus ábrája

Forrás: Begu et al. (2018) és Nagy (2021) alapján saját szerkesztés

¹⁰ A szerző saját fordítása.

modellhez hasonlóan olyan hitelek is vannak, melyek fedezetét az elkészült infrastruktúrák jelentik, így az afrikai állam fizetéseképtelensége esetén ezeket az infrastruktúrákat birtokba vehetné – ez viszont, ha valóban bekövetkezne, komoly próbatételt jelentene a Kína–Afrika kapcsolatoknak Alden és Jiang (2019) szerint.

Mindemellett külön is érdemes szót ejteni az infrastrukturális beruházások jelentőségéről, mivel ezek teszik ki az afrikai kínai befektetések legnagyobb részét (Martuscelli, 2019). A kínai infrastrukturális beruházások számos szektorban jelen vannak, azonban a két legnagyobb területet a közlekedési és az energiainfrastruktúra jelentik (Martuscelli, 2019). A kínaiak által felépített infrastruktúrák megítélése általában kettős. Egyfelől a legtöbb esetben valóban olyan infrastruktúrák épülnek fel, melyekre már régóta nagy szükség mutatkozott – másfelől viszont a kínai kivitelezés csökkentheti a tovaggyűrűző hatásokat, emellett pedig *„a gyenge munkaügyi és környezetvédelmi szabályok kockáztatják a helyi gazdaság veszélyeztetését”*¹¹ (Martuscelli, 2019, p. 294). Emellett Morgan és Zheng (2019) etiópiai esetpéldája alátámasztja azt a vélekedést, miszerint a kínai segítséget üdvözlik az afrikai országok, azonban az eladósodás már komoly félelmeket kelt bennük. Az infrastruktúrák finanszírozására felvett hitelek visszafizethetőségének kérdését Tarrósy (2019) és Alden és Jiang (2019) is felvetik, hangsúlyozva, hogy ez komoly problémát jelenthet a sino-afrikai kapcsolatok jövőjét illetően.

Azt ugyanakkor, hogy Kína szándékosan hozta volna ilyen helyzetbe az afrikai államokat, hogy megszerezze a kérdéses nyersanyagokat és infrastruktúrákat – más szóval, hogy Kína adósságcsapda-diplomáciát folytat – Singh (2020) csupán egy mítosznak nevezi. Singh (2020, p. 3) az adósságcsapda-narratívával szemben amellet érvel, hogy *„a feltételek nélküli kínai finanszírozás megnövelte a fejlődő országok politikai mozgásterét, különösen azokat, melyekkel szemben ellenségesek az Egyesült Államok és szövetségesei”*¹².

¹¹ A szerző saját fordítása.

¹² A szerző saját fordítása.

2. táblázat: A sino-afrikai kapcsolatrendszer gazdasági sajátosságainak áttekintése

Politikai feltételek hiánya	Kína hitelezési gyakorlata Afrikában	Nyersanyagyszerzés és az Angola-modell	Kína által épített infrastruktúrák Afrikában
- a kínai hiteleknek, segélyeknek az egy Kína elv elfogadásán kívül nincs politikai feltétele - vonzó lehet autoriter államoknak, mivel lehetőséget nyújt a demokratizáció nélküli fejlődésre	- kedvezményes és piaci árú hitelek nyújtása - a jövőben problémát okozhat az afrikai államok jelentős adóssága Kína felé	- infrastruktúrát nyersanyagért megoldások alkalmazása - napjainkban elmozdulás a nyersanyagcentrikus kapcsolat felől	- Kína számos olyan infrastruktúrát épít, melyre valóban szükség volt Afrikában - Ugyanakkor egy-egy projekt feleslegesnek, fenntarthatatlannak bizonyul.

Forrás: saját szerkesztés

4. KÍNAI MOTIVÁCIÓK

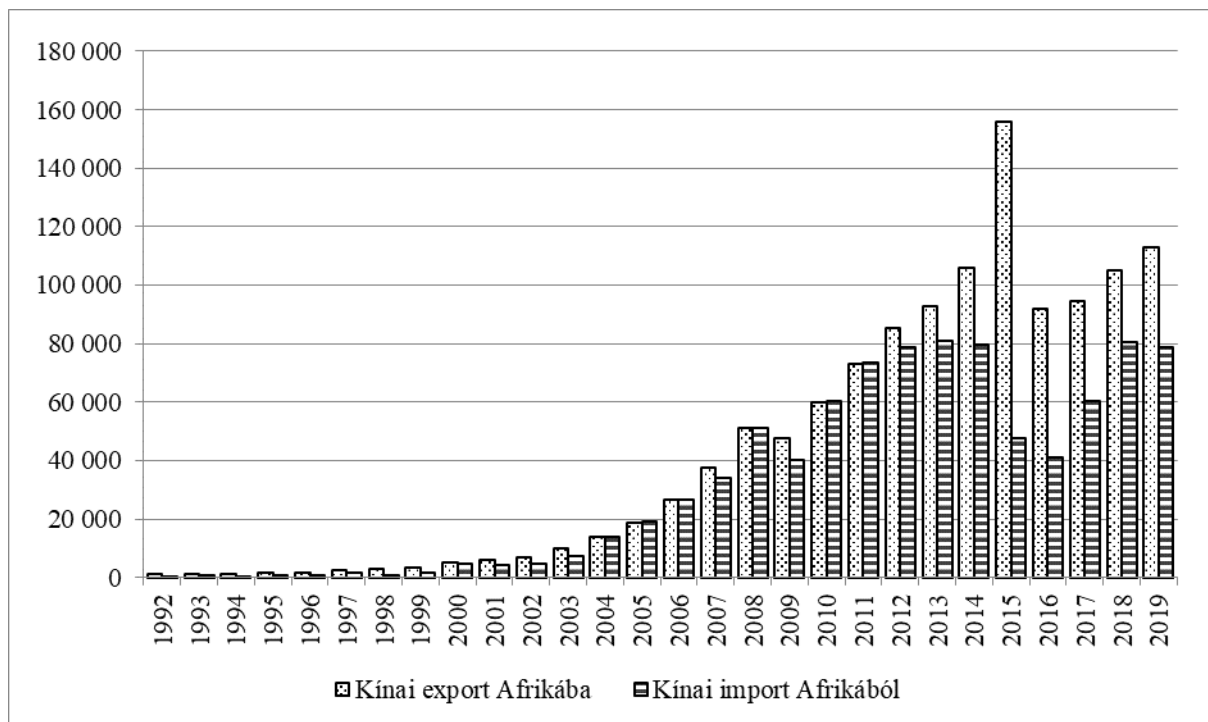
4.1. GAZDASÁGI MOTIVÁCIÓK

Arról, hogy milyen motivációs faktorok húzódnak meg Kína afrikai jelenléte mögött, megoszlanak a szakértői vélemények. Egyes kutatók szerint Kína politikája nem más, mint a tradicionális konfuciánus értékek – mely György (2009) szerint egyenesen az egykori kínai birodalmi rendszer harmadik pillére – közvetítése (Szakáli, 2015), mely egybevág azzal a képpel, melyet a történelmi narratívákon keresztül Sverdrup-Thygeson (2017) szerint Kína sugallni igyekszik magáról. A kínai motivációkról alkotott szakértői vélemények spektrumának végén azok állnak, akik neokolonizációval vádolják Kínát: „[a] kritikusok szerint Kína »újragyarmatosítani« igyekszik Afrikát” (Tarrósy, 2008, p. 88).

A szerzők túlnyomó többsége ugyanakkor leginkább gazdasági indokokkal magyarázza Kína ily mértékű afrikai jelenlétét. A kínai nyersanyagyszerzési vágy, mint motivációs faktor, gyakran megjelenik (ld. például Tarrósy, 2008, Szakáli, 2015, Begu et al., 2018, valamint Martuscelli, 2019). Brautigam (2009, p. 277) ugyanakkor vitatja, hogy csakis a nyersanyagokról szólna a kínai segélyezés. Alden és Jiang (2019) pedig azt állapítja meg, hogy az, hogy egyre több kínai vállalat létesít gyártó- és összeszerelő üzemeket Afrikában, egy elmozdulás a korábbi, nyersanyagok köré szerveződő kapcsolatok irányából.

Szintén gazdasági jellegű motivációs faktor lehet Kína számára, hogy exportpiacot biztosítson az olcsó kínai gyártású termékeinek (Martuscelli, 2019) (ld. 4. ábra). Emellett pedig egyre növekvő számban vannak jelen a kontinensen a kínai vállalatok helyi üzemekkel is (Alden & Jiang, 2019). A gyártás terén ezek azonban gyakran kiszorítják a piacról az afrikai

cégeket, mely hozzájárulhat a holland betegség kialakulásához az afrikai országok körében (Martuscelli, 2019). Az exportpiackeresés nemcsak az áruk terén érvényesül: Nordin és Weissmann (2018) szerint a teljes Övezet és Út kezdeményezésnek (BRI) – melyhez az afrikai országok túlnyomó többsége már csatlakozott – kapitalista megközelítésből az az egyik motivációs faktora, hogy Kína exportálja a fölös kapacitásait. Ez a gyakorlatban úgy jelenik meg, hogy a kínai hitelből finanszírozott infrastrukturális beruházásokat kínai építőipari cégek zömében kínai munkásokkal valósítják meg.

4. ábra: Kína kereskedelmének alakulása Afrikával, millió USD

Forrás: China Africa Research Initiative (2021b) alapján saját szerkesztés

4.2. POLITIKAI ÉS DIPLOMÁCIAI MOTIVÁCIÓK

Kína afrikai jelenlétének politikai-diplomáciai motivációi is vannak. Azzal ugyanis, hogy befolyást szerez egyes afrikai államokban, egyúttal egy diplomáciai háterszágot is épít magának. Ezt pedig előszeretettel ki is használja, legelőször például akkor, mikor 1971-ben afrikai szövetségesei szavazataival tudta átvenni Tajvantól az ENSZ Biztonsági Tanácsának egyik állandó helyét (Tarrósy, 2008). A befolyásszerzés egyik eszköze – a fentebb említett gazdasági tevékenységek mellett – a megfelelő kínai narratívák felépítése a nyugatiak ellensúlyozására (ld. Sverdrup-Thygeson, 2017). Martuscelli (2019) szerint a kínai jelenlét egyik hajtóereje az, hogy kihívás elé állítsa a nyugati országok dominanciáját Afrikában. Azt a folyamatot, mely során Kína sikeresen tünteti fel magát pozitív színben az afrikai államok

szemében, a szakirodalom Kurlantzik (2007) nyomán „*bűbáj offenzívának*” nevezi (ld. például Morgan, 2018, p. 388 és Tarrósy 2019, p. 676).

5. KÍNA PUHA EREJE AFRIKÁBAN

5.1. A PUHA ERŐ FOGALMA

Az úgynevezett puha erő (soft power) fogalma Joseph S. Nye amerikai professzortól ered, aki 1990-ben azt ismerte fel az akkor éppen unipolárisá alakuló világrend kapcsán, hogy „*[b]ár a kényszerítő erő néha szerepet játszik, a hagyományos hatalmi eszközök ritkán megfelelőek a világpolitika új dilemmáinak kezeléséhez*”¹³ (Nye, 1990, p. 164). A fogalom megalkotója később több műben is részletezte, pontosította az új terminus jelentését. Nye (2004, p. x) megfogalmazásában a puha erő „*arra való képesség, hogy vonzerő által szerezd meg azt, amit akarsz kényszerítés vagy fizetség helyett. Ez [a puha erő] az ország kultúrájának, politikai ideáljainak és politikáinak vonzerejéből fakad.*”¹⁴

Nye (2004) definícióját Salát (2010) azzal egészíti ki, hogy párhuzamba állítja a puha és a kemény (azaz a katonai erőn alapuló) erőt. Salát szerint a puha erő jelentősége úgy nő, ahogy a kemény erő alkalmazásának lehetőségei egyre jobban visszaszorulnak, révén ma már – leginkább a kölcsönös gazdasági függés miatt – rendkívül magasak egy fegyveres háború közvetlen és közvetett költségei. Emellett pedig mára már mindennapossá vált az olyan szereplők belépése a világpolitika hatalmi konfliktusaiba, melyek tevékenysége nem korlátozódik egyetlen államra – például különböző terrorszervezetek, transznacionális vállalatok vagy éppen a több országban is jelen levő nem-kormányzati szervezetek –, így ellenük a fellépés a kemény erő eszköztárával szinte lehetetlen (Salát, 2010).

Bár eleinte a puha erő fogalmát leginkább az Amerikai Egyesült Államok befolyásszerzésének leírására használták, hamar bizonyosságot nyert, hogy más hatalmak felemelkedésének, illetve lehanyatlásának megértéséhez is megfelelő támpontot nyújt. Mindez alól Kína sem kivétel.

5.2. KÍNAI PUHA ERŐ A TÖRTÉNELEM FOLYAMÁN

Salát (2010) szerint a kínai gondolkodásban komoly történelmi hagyománya van a puha erővel összefüggésbe hozható gondolatoknak. Már a *yin* és *yang* hagyományában is jól megjelenik a puha és a kemény erő szembeállítás. Ennél azonban sokkal hangsúlyosabb az a konfuciánus politikai-hatalomelméleti alapelv, mely szerint Salát (2010, p. 102) megfogalmazásában „*az uralkodónak kényszer és erőszak helyett példamutatással, saját erényének kisugárzásával kell*

¹³ A szerző saját fordítása.

¹⁴ A szerző saját fordítása.

kormányoznia népét”. Hasonló politikai elvek a kínai külpolitikában is már korán megjelentek: a Kínát körülvevő *barbár* népeket Kína sosem fegyveresen meghódítani és leigázni akarta, hanem „*laza gyeplőn tartani*”¹⁵ (Kissinger, 2012, p. 20), mely a gyakorlatban leginkább azt jelentette, hogy igyekeztek ezen népeket rábírní arra, hogy saját maguk elhatározásából váljanak Kína szövetségeseivé, látva a morális-kulturális fölényt (Salát, 2010).

5.3. KÍNAI PUHA ERŐ NAPJAINKBAN

5.3.1. Puha erő a gazdasági befolyás által

Ahogy a kormányzás kínai birodalmi hagyományai ma is élénken tetten érhetők Kína belső igazgatásában, úgy puha erő jelentősége is nagy a Kínai Népköztársaság külpolitikájában. A kínai puha erő kiépítése már Mao Ce-tung ideje alatt elkezdődött, melynek ikonikus példája a történelmi áttekintésben már hangsúlyozott bandungi elvek lefektetése és harmadik világ országaival való baráti, harmonikus (vagy legalábbis annak mondott) kapcsolat kiépítése. Ezt a külpolitikai megközelítésmódot Mao utódai is – egy-két kivételes esettől eltekintve – alapvetően követték. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a kínai megközelítésmód kitágítja a puha erő nye-i definícióját abban az értelemben, hogy a kínai külpolitikai a gazdasági érdekeltségek kiépítésére és a gazdasági befolyásszerzésre is a puha erő megszerzésének eszközeként tekint (Salát, 2010). Ennek fényében megalapozott Morgan (2018) azon érvelése, mely szerint a kínai gazdasági jelenlét három aspektusa – a kereskedelem, az FDI és a segélyezés – Afrikában segítheti a kínai puha erő kiépülését. Szintén a gazdasággal összefüggő aspektusa a kínai puha erő kiépülésének az Afrikában végrehajtott komoly, és legtöbbször kézzelfogható fejlesztési tevékenység. Ezek a projektek bár helyi szinten sokszor váltanak ki ellenérzéseket az afrikaiakban, mégis összességében növelhetik Kína vonzerejét a térségben. Liang (2012, p. 669.) pedig úgy fogalmaz, hogy „*[a] gazdasági erő egyszerre vált a kínai puha erő forrásává és eszközévé*”¹⁶. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy kínai puha erő csakis a gazdasági jelenlét által épülne Afrikában, hanem ezt számos más faktor is segíti.

5.3.2. Bűbáj offenzíva: a puha erő egyéb formái

Liang (2012) azt emeli ki, hogy Kína gazdasági felemelkedése az elmúlt évtizedek során vonzó példaként szolgálhat az afrikai államoknak. A kínai gazdasági modell követése ugyanis a washingtoni konszenzustól eltérő megoldásokat kínál Afrika számára. A kínai modell ráadásul már bizonyított, hisz a világgazdaság többi szereplőjéhez képest sokkal kevésbé viselte meg akár a 2008–2009-es pénzügyi, akár a jelenlegi egészségügyi válság, mindemellett pedig a szegénység csökkentésében is komoly eredményeket tud felmutatni Kína. Továbbá Liang

¹⁵ A szerző saját fordítása.

¹⁶ A szerző saját fordítása.

(2012) szerint az afrikai – gyakran autoriter berendezkedésű – államok számára az sem elhanyagolható, hogy a kínai fejlődési út követése nem jár demokratizációs nyomással.

A kínai gazdasági sikereken túl Salát (2010) további faktorokat is említ, melyek hozzájárulhatnak Kína puha erejének növekedéséhez. Ilyenek például Salát (2010) szerint a különböző tudományos fejlesztések, a sportsikerek, a nemzetközileg ismert kínai márkák vagy éppen a nemzetközileg is jelentős médiumok kiépítése.

A fentebbi felsorolásban szereplő faktorok mellett elengedhetetlen fontosságúak a kínai kultúra népszerűsítésében – és ez által a puha erő kiépítésében – a Konfuciusz Intézetek és a kínai egyetemek. Ezek Kína afrikai jelenlétében különösen hangsúlyos szerephez jutnak. A Konfuciusz Intézetek olyan – főleg a British Council, a Goethe vagy épp a Francia Intézetek mintájára (Salát, 2010) – létrehozott, legtöbbször a fogadóország valamely egyetemével partnerségben működő nonprofit intézmények, melyek fő célja a kínai nyelv és kultúra népszerűsítése az adott országban (Zhou & Luk, 2016). Zhou és Luk (2016, p. 629) megfogalmazásában a Konfuciusz Intézetek *„Kína puha erejét közvetítő diplomáciai platformként szolgálnak”*¹⁷. Afrikában a 2020. decemberi adatok alapján az 54 államból 45-ben található Konfuciusz Intézet, egyes országokban pedig több intézet is előfordul, így összesen 61 Konfuciusz Intézet működik Afrika szerte (Li, 2021).

Arról ugyanakkor megoszlanak a kutatási eredmények, hogy mennyiben tekinthetők a puha erő hatékony kiépítésének a Konfuciusz Intézetek. Zhou és Luk (2016) arra jut, hogy három okból kifolyólag nehézségekbe ütköznek a Konfuciusz Intézetek a központi kormányzat által meghatározott célok végrehajtásában. Ezen okok *„a kínai kormányzat és a külföldi országokban levő Konfuciusz Intézetek eltérő céljai, a kemény erő használata, és a Konfuciusz Intézetek gyakorlati problémái a kínai puha erő képviselését illetően”*¹⁸ (Zhou & Luk, 2016, pp. 637–638). A második okot illetően fontos hangsúlyozni, hogy a szerzőpáros a kemény erőt nyelvi értelemben használja, azaz főként a Konfuciusz Intézetek közvetlen gazdasági és gazdasági diplomáciai tevékenységét érti a kemény erő használata alatt.

Li (2021) a fentiekkel ellentétben azt állapítja meg, hogy a Konfuciusz Intézetek pozitívan hatnak Kína puha erejére Afrikában, és így összhangban vannak Kína nemzeti érdekeivel. Li (2021) szerint a Konfuciusz Intézetek nyújtotta képzéseknek szerepe volt abban, hogy az ezeken résztvevők összekössék személyes fejlődésüket Kína felemelkedésével.

Ami a kínai egyetemek szerepét illeti, ez egyfelől Kína ambiciózus felsőoktatás-fejlesztési terveiben mutatkozik meg (ld. például Salát, 2010), másfelől viszont a külföldi

¹⁷ A szerző saját fordítása.

¹⁸ A szerző saját fordítása.

hallgatóknak nyújtott ösztöndíjprogramok jelentősége sem hanyagolható el. Hodzi (2020, p. 567) megfogalmazásában „*az afrikaiak kormányzati segítséggel vagy anélkül a kontinensen és a tradicionális célpontokon, mint Franciaország, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok túlmutató jobb oktatási lehetőségeket keresnek. [Az afrikaiak] Kína felé tekintenek.*”¹⁹ Mindezt pedig Kína a széleskörű ösztöndíjprogramjaival ki is használja puha erejének építésére azáltal, hogy a Kínában végzett afrikai hallgatók később visszamennek anyaországukba, ahol a versenyképes diplomájukkal, a kínai emberek mélyebb szintű megértésével és a megfelelő nyelvi készségek birtokában elősegíthetik a Kínával való hosszútávú együttműködést (Tarrósy, 2020).

A fentebb részletezett, Kína puha erejéhez hozzájáruló faktorok kapcsán érdemes észrevenni, hogy mindez lényegében megfeleltethető annak a folyamatnak, melyet Kurlantzik (2007) a bűbáj offenzíva kifejezéssel jellemzett. Ugyanakkor a bűbáj offenzíva azt is magában foglalja, hogy Kína mindezen eszközöket tudatosan, egy megtervezett kampány keretei közt használja fel azért, hogy az afrikai országok szemében növelje vonzerejét.

6. AFRIKAI REAKCIÓK A NÖVEKVŐ KÍNAI JELENLÉTRE

6.1. KÍNA ÁLTALÁNOS MEGÍTÉLÉSE AFRIKÁBAN

Kína afrikai jelenlétére adott afrikai válaszok, illetve Kína megítélése Afrikában általánosan pozitívnak mondható, ugyanakkor vannak a kapcsolatrendszernek olyan aspektusai, melyek a helyiek nemtetszését váltják ki. Az afrikaiak által Kínáról alkotott kép a világ többi régiójával összevetve kiemelten pozitívnak mondható (Jura et al., 2018), azaz az afrikaiak sokkal jobb véleménnyel vannak Kínáról, mint például az európaiak vagy az Egyesült Államok lakói.

Morgan (2018) az Afrobarometer 2016-os adatait használva azt vizsgálta, hogy a kínai jelenlét mely aspektusai járulnak hozzá az afrikaiak körében a pozitív, illetve a negatív megítélés kialakulásához. A pozitív megítélést szolgáltató leghangsúlyosabb tényező Kína infrastrukturális és egyéb fejlesztési befektetései, melyet a kínai termékek minősége vagy ára és a kínai üzleti befektetések követnek. A Kínáról alkotott negatív kép kialakulásához leginkább a kínai termékek minősége, a munkahelyek és üzleti lehetőségek elvétele a helyiektől és a kínai nyersanyagkitermelés járul hozzá.

6.2. A MEGBÍZÓ-ÜGYNÖK PROBLÉMA MINT A NEGATÍV MEGÍTÉLÉS LEHETSÉGES

MAGYARÁZATA

Mindezt Morgan (2018) a megbízó-ügynök probléma megjelenésével magyarázza. Eszerint a pekingi központi vezetés (megbízó) csak korlátozott ráhatással bír az Afrikában tevékenykedő

¹⁹ A szerző saját fordítása.

vagy oda exportáló kis- és közepes vállalatok tevékenységére, így azok nem mindig Peking érdekének megfelelően (azaz úgy, hogy pozitív kép alakuljon ki az afrikaiakban Kínáról), hanem profitorientáltan cselekszenek (Morgan, 2018). Azon területeken viszont, ahol a pekingi vezetés komoly befolyással bír (például az állami vállalatok vagy bankok által), ott nem jelenik meg a megbízó-ügynök probléma, így ezek kapcsán pozitívabb kép alakul ki az afrikaiakban Kínáról (Morgan, 2018).

Mindez egybevág Tarrósy (2019) megállapításával, miszerint bár eleinte még szervezetten – az állami tulajdonban levő vállalatok kapcsán – érkeztek Afrikába a kínai bevándorlók, addig napjainkra már az államtól független a kínaiak Afrikába vándorlása. Ennek kapcsán pedig French (2015, p. 5) arra hívja fel a figyelmet, hogy bár a médiában nagyobb figyelem jut a jelentős, állami tulajdonban levő vállalatokkal kapcsolatos híreknek, ezek arculatát viszont leginkább a kisebb szereplők cselekedetei és megítélése határozza meg.

6.3. A KÍNAI BEVÁNDORLÓ NÉPESSÉG HATÁSA KÍNA MEGÍTÉLÉSÉRE

Jura és szerzőtársai (2018) arra mutattak rá az angolai média elemzése által, hogy bár alapvetően pozitív kép él az angolaiakban a kínaiakról, mégis az egyre nagyobb számú kínai bevándorló népesség rontja a megítélésüket, és bizonyos sztereotípiák is elkezdtek már kialakulni. A kínai bevándorlók megítélését negatívan érintő ügyek Jura és munkatársai szerint többek közt a következők: *„egyes mérnöki projektek alacsony minősége, rossz bánásmód az angolai munkásokkal a kínai feletteseik által, és a Kínáról mint lehetséges újragyarmatosító országról élő kép”*²⁰ (Jura et al., 2018, p. 24). Jura és szerzőtársai szerint továbbá az, hogy a kínai bevándorlók számának növekedésével elkerülhetetlenül lesznek olyanok, akik törvénytelen tevékenységekbe fognak keveredni, a róluk alkotott negatív kép további romlásához vezethet a jövőben.

Tarrósy (2019) szerint az egyre inkább növekvő számú kínai bevándorló népességre, és arra, hogy milyen hatással lesz a jelenlétük Afrikában, a jövőben is érdemes odafigyelni. Ugyanakkor a kapcsolatrendszer ezen aspektusa kapcsán fontos látni, hogy nincsenek sem az afrikai, sem a kínai hivatalos szervek kezében olyan adatok, melyekből képet lehetne kapni az Afrikában letelepedett kínai közösségekről (Tarrósy, 2019). Ennek okán a kínai bevándorlók számát illetően leginkább a szakértői becslésekre hagyatkozhatunk, melyek nagyságrendileg egymillió fő köré helyezik az Afrikában élő kínaiak számát (French, 2015). Tarrósy (2019) szerint az afrikaiak szempontjából elengedhetetlen, hogy megértsék a náluk élő kínai közösségek természetét, annak érdekében, hogy profitálhassanak ebből a helyzetből.

²⁰ A szerző saját fordítása.

7. A SINO-AFRIKAI KAPCSOLATOK A KORONAVÍRUS TÜKRÉBEN

7.1. A KORONAVÍRUS KEZDETI HATÁSAI A KÍNA–AFRIKA KAPCSOLATRENDSZERRE

Ahogy Engelberth és Sági (2021) kiemeli, a COVID-19 pandémia kitörése komoly veszélyeket tartogatott Afrika számára, mivel a járvány első hónapjaiban – azaz 2020 elején – éppen Kínát és az Európai Uniót sújtotta legsúlyosabban a kialakult helyzet, melyek Afrika legfőbb kereskedelmi partnerei. Tovább nehezítette Afrika helyzetét, hogy a teljes világgazdaságon eluralkodó válság éppen azokat a szektorokat érintette a leginkább – ilyen volt például az olajipar, a különböző fémek piaca vagy épp a turizmus –, melyek az afrikai országok jövedelmének jelentős hányadát adják (Engelberth & Sági, 2021).

Emellett a gazdasági vonatkozások terén a járvány kapcsán ismét előkerült a korábban már bemutatott, nagymennyiségű, afrikaiak számára nyújtott kínai hitel kérdése. Kína megítélésének valószínűsíthetően nem tett jót, hogy eleinte vonakodott attól, hogy az afrikai államok hitelterhein a hitelek átstrukturálásával avagy elengedésével enyhítsen. Ahogy azt dolgozatom későbbi pontján részletesen is bemutatom, Kína ezen hozzáállása 2021 végére már megváltozni látszik, és már vannak arra vonatkozó példák, hogy Kína mégis hajlandó érdemben változtatni az általa nyújtott hitelek kondícióin.

Ami az egészségügyi helyzetet illeti, kiemelendő, hogy ebből szempontból Afrika elkerülte a legrosszabb előrejelzések által jósolt utat, és többnyire sikeresen nézett szembe a vírussal annak ellenére, hogy eleinte alig álltak rendelkezésre a védekezéshez szükséges eszközök. Mindez Makengo (2021, p. 440) szerint egyenesen egy „*egészségügyi csod[ának]*”²¹ nevezhető.

A járvány kezdeti hónapjaiban az általános vélekedés afelé hajlott, hogy Kína csak vesztésként jöhet ki a járványból, révén ott kellett először széleskörű lezárásokat bevezetni, melyek hátráltatták a gazdaság normális működését. Emellett Kína nemzetközi elismertsége is megsínylette a kialakult helyzetet, mivel sokan az ázsiai óriást tették felelőssé a pandémia kirobbanásáért (Engelberth & Sági, 2021). Ez utóbbit jól példázza, hogy Donald Trump egy ideig egyenesen kínai víruskunt hivatkozott a kórokozóra, és gyakran pedzegette, hogy vírus akár a Vuhani Viroológiai Intézetből is származhat (Gauttam et al., 2020).

A fentebb részletezett nemzetközi hangulat ugyanakkor az afrikai államokra nem terjedt át: Engelberth és Sági (2021) szerint a járvány vuhani kitörésekor Afrikában nem Kína kritizálása volt a meghatározó, hanem a helyi vezetők részvétükről és támogatásukról biztosították az ázsiai óriást. Kína vonzerejét az afrikaiak szemében inkább az rontotta, hogy a

²¹ A szerző saját fordítása.

Kínában élő afrikaiakkal szemben esetenként aránytalanul szigorú korlátozó intézkedéseket vezettek be. Li (2020, para. 3) szerint Kanton városában „a helyi önkormányzat bevezette a megfigyelést, a kötelező tesztelést és további 14 nap karantént minden afrikai nemzetiségű számára a városban, attól függetlenül, hogy pozitív lett-e a COVID-19 tesztjük”²². Az afrikaiakat érő negatív megkülönböztetésről később videók kerültek ki bizonyos közösségi média felületekre, melyek aztán Afrikában is határozott ellenérzéseket váltottak ki Kínával szemben. A konfliktus ezt követően annyira elmérgesedett, hogy végül Nigériában és Ghánában is bekérték a kínai nagyköveteket (Engelberth & Sági, 2021). A konfliktust végül a kínai külügyminisztérium közbenjárásával sikerült rendezni, és Kína felhagyott az afrikai állampolgárok diszkriminatív kezelésével a koronavírus kapcsán (Li, 2020). Ugyanakkor vélelmezhetően az afrikai közvéleményben komoly nyoma maradt az összetűzésnek, tekintve, hogy korábban nem volt példa arra, hogy az ilyesfajta viták nagy nyilvánosság előtt történjenek meg Kína és az afrikai országok között (Engelberth & Sági, 2021).

A fentieket összefoglalva az látható, hogy a járvány globálissá válásának első hónapjaiban bár nem siklott ki teljesen Kína és Afrika együttműködése, mégis számos tényező – kezdve a Kínában élő afrikaiak diszkriminációjával egészen a gazdasági és egészségügyi kihívásokig – nehezítette a kapcsolatok normális mederben tartását. Ezen kezdeti időszakot követően ugyanakkor Kína felismerte a járványhelyzetben rejlő kapcsolatépítési lehetőségeket és diplomáciai potenciált, és hamar a saját előnyére igyekezett fordítani a kialakult helyzetet.

7.2. AZ EGÉSZSÉGÜGYI SELYEMÚT

A koronavírus-járvány hamar ráirányította a világpolitika szereplőinek figyelmét arra, hogy az egészségügyi diplomácia szerepe a kialakult helyzetben kiemelt fontosságú az eddig kiépített nemzetközi kapcsolatok fenntartásához vagy akár további mélyítéséhez. Guattam és szerzőtársai (2020, p. 322) szerint „az egészségügyi diplomácia a puha erőhöz hasonlóan segíti az adott országot abban, hogy felépítse az ideális imázsát az egészségügyi segélyezési programokon keresztül”²³. Ennek fényében pedig az egészségügyi diplomáciai tekinthető a puha erő kialakításához szükséges olyan eszköznek, mellyel egészségügyi válságok idején tudnak élni az egyes államok.

Az egészségügyi diplomáciai kihasználása hosszú múltra tekint vissza a sino-afrikai kapcsolatokban. Ahogy ugyanis Morgan és Zheng (2019) rámutat, az egészségügy volt a mezőgazdaság mellett az a terület, mely különösen nagy hangsúlyhoz jutott az 1956 és 1978 közötti időszakban. Emellett pedig az is ismeretes, hogy Kína már öt évvel a járvány kitörése

²² A szerző saját fordítása.

²³ A szerző saját fordítása.

előtt meghirdette az úgynevezett Egészségügyi Selyemút (Health Silk Road) projektjét a BRI részeként, bár ez akkoriban még igen keveseknek keltette fel a figyelmét (Jiahan, 2020). Kína hamar felismerte, hogy az Egészségügyi Selyemút megfelelő keretrendszer nyújt ahhoz, hogy a COVID-19 kapcsán egészségügyi diplomáciát folytasson, ezzel elmélyítve puha erejét az egyes érintett országokban. Az Egészségügyi Selyemút hivatalosan 2020 júniusában vált a BRI aktuálisan központi elemévé, miután a BRI-hez társult országok vezetői egy közös állásfoglalásban a BRI hagyományos prioritásai elé helyezték az egészségügyi együttműködést (Jiahan, 2020).

Kína afrikai egészségügyi diplomáciájának egyik pillére az volt, hogy a különböző kínai médiumok által olyan képet igyekeztek mutatni a kínai járványkezelésről az afrikaiaknak, melyre aztán követendő példaként tekintenek a kontinensen (Engelberth & Sági, 2021). Ez ugyanakkor Madrid-Morales (2021) szerint csak kismértékben valósulhatott meg, tekintve, hogy az afrikai híradások csak igen kevésbé támaszkodnak a kínai hírforrásokra, helyettük inkább a jelentős nemzetközi hírügynökségek anyagaiból építkeznek.

A kínai járványkezelési narratíva felépítésén kívül Kína arra is nagy hangsúlyt fektetett, hogy ténylegesen, azaz a járvány elleni védekezéshez nélkülözhetetlen eszközök felajánlásával is segítse az afrikai országokat. Erre a segítségre az afrikai országoknak valóban szükségük volt, mivel – ahogy arra Engelberth és Sági (2021) rámutat – egyfelől nem voltak meg a kellő anyagi forrásaik, hogy a világpiacon beszerezzék az időközben jelentősen megdrágult eszközöket, másfelől pedig a megfelelő érdekérvényesítő képességük is hiányzott a védőfelszerelésekért folytatott globális versenyben. A védőeszközök szállításán kívül Kína felelevenítette a kínai orvosi csapatok Afrikába küldésének hagyományát is, melyek tevékenyen részt vettek az afrikai egészségügyi dolgozók képzésében, valamint megosztották tapasztalataikat a járvánnyal kapcsolatban (Engelberth & Sági, 2021). Csao Li-csien, kínai külügyi szóvivő 2020. június 2-i közlése szerint 11 afrikai országba összesen 148 egészségügyi szakértőt küldött Kína.

Az összefoglaló néven csak maszkdiplomáciaként emlegetett kínai segítségnyújtás leginkább a járvány első fél-egy évében volt jellemző. Ezt követően ugyanis a különböző koronavírus elleni védőoltások kerültek az Egészségügyi Selyemút középpontjába, azaz a maszkdiplomácia helyét a vakcinadiplomácia vette át. Lee (2021, p. 1) szerint az *„otthon fejlesztett, nemzeti vakcinák, amennyiben világszerte szétszítják őket, alapvető szerepet játszhatnak a nemzeti márkaépítésben mint a puha erő közvetítésének eszközei”*²⁴.

²⁴ A szerző saját fordítása.

Kína vakcinadiplomáciájának sikeressége több tényezőn múlt. Egyfelől szükség volt arra, hogy Kína a világ legnagyobb koronavírus elleni vakcinagyártójává váljon úgy, hogy közben belföldön kontroll alatt tartsa a járványt, hogy minél több vakcinát adományozhasson el diplomáciai célból (Lee, 2021). Emellett az is hozzájárult Kína sikeréhez ezen a téren, hogy magas jövedelmű nyugati országok lényegében felvásárolták az elérhető vakcinamennyiség több mint felét úgy, hogy lakosságszámuk a világ lakosságának kevesebb mint ötödét teszi ki (Lee, 2021). Így a vakcinák terén is hasonló helyzet állt elő, mint korábban a különböző védőfelszerelésekkel kapcsolatban: az afrikai országok szinte egyáltalán nem juthattak hozzá a világpiacra az oltásokhoz, így kizárólag a különböző nemzetközi felajánlásokra építhették oltási programjaikat. Kína jól ismerte fel az ebben rejlő potenciált arra, hogy tovább mélyítse puha erejét Afrikában, így jelentős mennyiségű oltást ajánlott fel az afrikai országok számára, illetve vásárlási lehetőséget is biztosított számukra (ld. 3. táblázat). Lee (2021) átfogó médiaelemzése a témában arra enged következtetni, hogy a kínai vakcinadiplomácia sikeres volt abban a tekintetben, hogy jó fényben tüntesse fel Kínát, mivel a „*kínai vakcina*” szókapcsolat majdnem az esetek háromnegyedében pozitív hangvételű szövegekben fordult elő a vizsgált szövegekben.

3. táblázat: Az egyes afrikai államok által birtokolt kínai vakcinák 2021. március 17-ig bezárólag

Ország	Vakcinatípus	Hozzájutás módja	Dózisok száma
Algéria	Sinopharm	adomány (Kínától)	200 000
Egyiptom	Sinopharm	adomány (Egyesült Arab Emírségektől és Kínától) + vásárlás	100 000 és 300 000 + 40 000 000
Egyenlítői Guinea	Sinopharm	adomány (Kínától)	100 000
Gabon	Sinopharm	adomány (Kínától)	100 000
Guinea	Sinopharm	adomány (Kínától)	200 000
Bissau-Guinea	Sinopharm	adomány (Szenegáltól)	10 000
Marokkó	Sinopharm	vásárlás (Kínától)	41 000 000
Mozambik	Sinopharm	adomány (Kínától)	200 000
Namíbia	Sinopharm	adomány (Kínától)	100 000
Kongó	Sinopharm	adomány (Kínától)	100 000
Szenegál	Sinopharm	vásárlás (Kínától)	200 000
Seychelle-szigetek	Sinopharm	adomány (Egyesült Arab Emírségektől)	50 000
Sierra Leone	Sinopharm	adomány (Kínától)	200 000
Gambia	Sinopharm	adomány (Szenegáltól)	10 000
Tunézia	Sinopharm	adomány (Kínától)	100 000
Uganda	Sinovac	adomány (Kínától)	300 000
Zimbabwe	Sinopharm	adomány (Kínától) + vásárlás (Kínától)	400 000 + 1 800 000

Forrás: Blablová (2021) alapján saját szerkesztés

7.3. KÍNA GAZDASÁGI SEGÍTSÉGNYÚJTÁSA

Ahogy arra már korábban utaltam, az afrikai országoknak nyújtott kínai hitelek kérdése a járvány okozta gazdasági nehézségek fényében meghatározó volt az elmúlt időszakban. Ahogy arra Engelberth és Sági (2021, p. 19) rámutat, Kína eleinte még *„hezitált azt illetően, hogy csatlakozzon-e az afrikai országok számára hitelkönnyítést nyújtó kezdeményezéshez”*²⁵. Ezt jól illusztrálja például az, hogy bár Kína aláírta a G20-ak arról szóló megállapodását, miszerint a pandémiára való tekintettel a fejlődő országoknak haladéktól kell adni a bilaterális hitelek visszafizetését illetően, ez alól a későbbiekben mégis igyekezett kibúvót találni (Engelberth és Sági, 2021). Kína hozzáállása ugyanakkor megváltozott a későbbiekben, és számos esetben enyhítette az adós országok hitelterheit.

A China Africa Research Initiative (2021c) adatai alapján Kína négyféleképpen járult hozzá a hitelkönnyítésekhez. Egyrészt a G20-as együttműködés mentén – a kezdeti nehézségek és hezitáció ellenére – Kína eddig 1,3 milliárd dollárnyi hitelállományt függesztett fel világszerte. Emellett Kína a FOCAC keretei közt is nyújt hitelkönnyítő megoldásokat kifejezetten az afrikai államokra szabva, illetve az is előfordul, hogy a kínai kereskedelmi bankok ad-hoc jelleggel nyújtanak segítséget egy-egy adósnak. Végül pedig Kína is hozzájárul az IMF Catastrophe Containment and Relief Trust programjának finanszírozásához.

2021 júliusáig bezárólag Kína 19 afrikai országnak nyújtott hitelkönnyítést (China Africa Research Initiative, 2021c). Ez egy olyan lépés, mely egybevág az afrikai országok érdekeivel, ugyanis ahogy Tarrósy István fogalmaz, *„[a]rra van most az afrikaiaknak szüksége, hogy a felszabaduló pénzeket, melyeket egyébként a hitelek törlesztésére fordítottak volna, azokat most a COVID elleni felkészülésre, egyaránt a megelőzésre és a gyógyításra használhassák fel”* (Nagy, 2021). A hitelkönnyítések kérdése valószínűsíthetően a FOCAC 2021-es csúcstalálkozóján is fontos téma lesz, legalábbis erre utal, hogy a találkozó egyik előre bejelentett fókuszpontja Tarrósy István szerint *„Afrika gazdasági újraéledése és Kína hozzájárulása ehhez”* (Nagy, 2021, para. 11).

8. KILÁTÁSOK ÉS NYITOTT KÉRDÉSEK

Mivel a sino-afrikai kapcsolatrendszer egy rendkívül komplex politikai, diplomáciai és gazdasági reláció, így számos kérdés merülhet fel a jövőjét illetően. Martuscelli (2019) szerint a kínai jelenlét jövőbeni hatásait leginkább az fogja meghatározni, hogy milyen helyi kapcsolatokat tudnak kiépíteni, és hogy mennyire tudják az afrikai cégeket integrálni az értékláncaikba, ezáltal tovagyűrűző hatásokat keltve. Ennek kapcsán Martuscelli (2019) szerint

²⁵ A szerző saját fordítása.

vannak már biztató tendenciák, mivel a kínaiak már alkalmaznak a termeléshez afrikai munkaerőt, ugyanakkor a menedzsment még zömében kínai.

Alden és Jiang (2019) többek közt a kínai hitelek kapcsán jövőben várható problémákra hívja fel a figyelmet, és figyelmeztetnek, hogy várhatóan több afrikai állam sem fogja tudni visszafizetni a Kínától felvett pénzeket. Így a szerzőpáros szerint *„mint egy feltörekvő és relatíve tapasztalatlan hitelező, Kínának gyorsan kell tanulnia, cselekednie és adaptálódna, hogy megfelelően kezelje az adós kapcsolatait”*²⁶ (Alden & Jiang, 2019, p. 646). Mindez a COVID-19 okozta kihívások fényében még inkább releváns. Alden és Jiang (2019) emellett arra is kitér, hogy Kína egyre több gyártó- és összeszerelő üzemet létesít Afrikában, mely egyfelől egy váltás a hagyományosan nyersanyagközpontú kapcsolatok irányából, másfelől pedig átalakíthatja az afrikai gazdaságokat is. A szerzők szerint nagy potenciált rejt az afrikaiak számára az, ha be tudnak épülni a kínai globális értékláncokba. Ez egybevág Tarrósy (2019) álláspontjával.

Duggan és Hodzi (2020) a Kína és az Európai Unió közti biztonságpolitikai együttműködés lehetőségeit vizsgálja. Kiemelik, hogy az együttműködést az nehezíti, hogy míg az EU az egyén oldaláról közelíti meg a biztonságot, addig Kína felfogásának középpontjában az állam biztonsága áll. Emellett pedig az EU egységes kiállásának nem kedvez, hogy egyes tagállamok komoly gazdasági és politikai kapcsolatokkal rendelkeznek Afrikában. A nem tradicionális biztonságpolitikai kérdések kapcsán Duggan és Hodzi szerint az EU inkább büntet, míg Kína inkább jutalmaz, ami tovább nehezíti az együttműködést. A biztonságpolitika kapcsán Alden és Jiang (2019) azt emeli ki, hogy a kínai vállalatok és bevándorlók nagy száma Afrikában komoly biztonságpolitikai aggályokat jelent Peking számára. Ennek hatására a kínai haderő az ENSZ békefenntartó misszióinak keretében egyre inkább jelen van Afrikában, de ehhez kapcsolható a Dzsibutiban létesített kínai katonai támaszpont is (Alden & Jiang, 2019).

Ehizuelen és Abdi (2017) tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy gazdaságilag egyértelműen megérné mind Kínának, mind Afrikának, ha minél több afrikai állam társulna az Övezet és Út kezdeményezéshez. A kezdeményezés a szerzők szerint *„lehetőséget teremt a Kína–Afrika együttműködés elmélyítésére”*²⁷ (Ehizuelen & Abdi, 2017, p. 305). Tarrósy (2019, p. 685) szerint pedig *„a BRI egy óriási tengeri és kereskedelmi hálózat középpontjában áll, amely az afrikai part menti régiók geopolitikai jelentőségének felértékelődését is maga után vonhatja”*.

²⁶ A szerző saját fordítása.

²⁷ A szerző saját fordítása.

9. ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban hét szempont mentén mutattam be a Kína–Afrika kapcsolatrendszerét. A reláció történelmi háttérének megismerése elengedhetetlen a kapcsolatok mai helyzetének megértéséhez. Ezt követően ismertettem a kapcsolatrendszerre jellemző gazdasági kapcsolatok egyes sajátosságait, majd pedig a kínai puha erő kiépítésének egyéb módjait taglaltam. Dolgozatom negyedik részében Kína lehetséges motivációit mutattam be az afrikai jelenlétre. Emellett kitértem arra is, hogy hogyan vélekednek az afrikaiak Kínáról a sino-afrikai kapcsolatok tükrében. Írásom utolsó előtti egységében azt mutattam be, hogy milyen kihívások elé állította a koronavírus pandémia a Kína–Afrika kapcsolatokat. Zárásképpen pedig a téma kapcsán várható kilátásokat, felmerülő kérdéseket ismertettem.

Dolgozatom alapján a sino-afrikai reláció egy egyedi és szerteágazó, komplex kapcsolatrendszer. Sajátos megkülönböztető jegyeinek tekinthetők az olyan, máshol nem, vagy csak korlátozottan alkalmazott gazdasági megoldások, mint az Angola-modell, a sajátos, politikai feltételektől mentes hitelkonstrukciók és Kína hozzájárulása az afrikai infrastruktúrák kiépítéséhez. Mindemellett a kapcsolatrendszer hangsúlyos pontját jelenti az egyre széleskörűbbé váló migráció mindkét irányba. Továbbá, szintén fontos karakterisztikája a kapcsolatrendszernek az a politikai-diplomáciai eszköztár, melyet Kína avégett alkalmaz, hogy minél szélesebb körű puha erőt építsen ki Afrikában.

Ami a kapcsolatrendszer jövőjét illeti, jelenleg nem látható annak jele, hogy bármilyen módon is megtörne az eddigi együttműködés Kína és Afrika között. Kína tudatosan és módszeresen használta fel a koronavírus-járványt arra, hogy az egészségügyi diplomácia által tovább mélyítse befolyását Afrikában. A szoros együttműködés ennek fényében valószínűsíthetően a járvány végeztével is megmarad a felek között. Mivel azonban egy igen összetett relációról van szó, mely eddig is folyamatos változásban volt, így várhatóan lesznek olyan aspektusai a kapcsolatrendszernek, melyek változni fognak. Ilyen lehet például a gazdasági együttműködés hangsúlyának eltolódása az eddigi nyersanyagközpontúság felől a gyártás irányába. Emellett várhatóan hitelek terén is változások fognak bekövetkezni, mivel a koronavírus jól rávilágított a jelenlegi hitelezési gyakorlat fenntarthatatlanságára. Továbbá valószínűsíthető, hogy a migráció kérdése is egyre hangsúlyosabb szerephez jut majd a közvetlen kapcsolatok kiépülésével.

10. IRODALOMJEGYZÉK

- Agbebi, M. & Virtanen, P. (2017). Dependency Theory - A Conceptual Lens to Understand China's Presence in Africa? *Forum for Development Studies*, 44(3), 429–451. <https://doi.org/10.1080/08039410.2017.1281161>
- Alden, C. & Jiang L. (2019). Brave new world: debt, industrialization and security in China–Africa relations. *International Affairs*, 95(3), 641–657. <https://doi.org/10.1093/ia/iiz083>
- Begu, L. S., Vasilescu, M. D., Stanilla, L. & Clodnitchi, R. (2018). China-Angola Investment Model. *Sustainability*, 10(8), 2936. <https://doi.org/10.3390/su10082936>
- Blablová, V. (2021). Overview of China's vaccine diplomacy. *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2021/03/the-logic-of-chinas-vaccine-diplomacy/>
- Brautigam, D. (2009). *The Dragon's Gift*. Oxford University Press.
- China Africa Research Initiative (2021a). *Chinese Investment in Africa*. <http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa>
- China Africa Research Initiative (2021b). *China-Africa Trade*. <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>
- China Africa Research Initiative (2021c). *Global Debt Relief Dashboard*. <http://www.sais-cari.org/debt-relief>
- China Africa Research Initiative & Boston University Global Development Policy Center (2021). *Chinese Loans to Africa Database, Version 2.0*. <https://chinaafricaloandata.bu.edu/>
- Duggan, N. & Hodzi, O. (2020). The challenges of China-European Union security cooperation in Africa. *Asia Europe Journal*, <https://doi.org/10.1007/s10308-020-00585-0>
- Ehizuelen M. M. O. & Abdi H. O. (2018). Sustaining China-Africa relations: Slotting Africa into China's One Belt, One Road initiative makes economic sense. *Asian Journal of Comparative Politics*, 3(4), 285–310. <https://doi.org/10.1177/2057891117727901>
- Engelberth, I. & Sági, J. (2021). Mask Diplomacy – China-Africa Relations in the Light of the Coronavirus Pandemic. *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal*, 7(1), 3–44. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/mask-diplomacy-china-africa-relations-light/docview/2578204072/se-2>
- French, H. W. (2015) *China's Second Continent. How a Million Migrants Are Building a New Empire in Africa*. Vintage Books.

- Gauttam, P., Singh, B. & Kaur, J. (2020) COVID-19 and Chinese Global Health Diplomacy: Geopolitical Opportunity for China's Hegemony? *Millenial Asia*, 11(3), 318–340. <https://doi.org/10.1177/0976399620959771>
- György, L. (2009). Kína, egy globális hatalom újjászületése. In J. Veress (Ed.) *Gazdaságpolitika a globalizált világban* (pp. 417–442). Typotex.
- Hodzi, O. (2020). Bridging the asymmetries? African students' mobility to China. *Asian Ethnicity*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/14631369.2020.1776097>
- Humphrey C. & Michaelowa K. (2019). China in Africa: Competition for traditional development finance institutions? *World Development*, 15–28. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.03.014>
- Jiahan, C. (2020). Toward a Health Silk Road. China's Proposal for Global Health Cooperation. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 6(1), 19–35. <https://doi.org/10.1142/S2377740020500013>
- Johns Hopkins Univeristy SAIS China-Africa Research Initiative (2021). *Chinese FDI Stock in African Countries*. <http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa>
- Jura, J., Kaluzynska, K. & Carvalho de, P. (2018). 'The big brother we appreciate' or a 'mafioso'? The emergence of stereotypes concerning China and Chinese in Angola. *Journal of African Media Studies*, 10(3), 251–271. https://doi.org/10.1386/jams.10.3.251_1
- Kissinger, H. (2012). *On China* (2nd Ed.). Penguin Books.
- Kurlantzik, J. (2007). *Charm Offensive. How China's Soft Power Is Transforming the World*. Yale University Press.
- Lee, S. T. (2021). Vaccine diplomacy: nation branding and China's COVID-19 soft power play. *Place Branding and Public Diplomacy*, <https://doi.org/10.1057/s41254-021-00224-4>
- Li, H. (2020). Mistreatment of Africans in Guangzhou threatens China's coronavirus diplomacy. *The Conversation*, <https://theconversation.com/mistreatment-of-africans-in-guangzhou-threatens-chinas-coronavirus-diplomacy-136348>
- Li, S. (2021). China's Confucius Institute in Africa: a different story? *International Journal of Comparative Education and Development*, 23(4), 353–366. <https://doi.org/10.1108/IJCED-02-2021-0014>
- Liang, W. (2012). China's Soft Power in Africa: Is Economic Power Sufficient? *Asian Perspective*, 36(4), 667–692. <http://www.jstor.org/stable/42704810>

- Madrid-Morales, D. (2021). Who set the narrative? Assessing the influence of Chinese global media on news coverage of COVID-19 in 30 African Countries. *Global Media and China*, 6(2), 129–151. <https://doi.org/10.1177/20594364211013714>
- Makengo, B. M. (2021). Conservative-Progressive Power Games, Mutual Jostling in Africa and Resilience of Sino-African Relations under COVID-19 Wind. *Open Journal of Political Science*, 11, 439–460. <https://doi.org/10.4236/ojps.2021.113030>
- Martuscelli, A. (2019). The economics of China's engagement with Africa: What is the empirical evidence? *Development Policy Review*, 38(3), 285–302. <https://doi.org/10.1111/dpr.12456>
- Morgan, P. (2018). Can China's Economic Statecraft Win Soft Power in Africa? Unpacking Trade, Investment and Aid. *Journal of Chinese Political Science*, 24, 387–409. <https://doi.org/10.1007/s11366-018-09592-w>
- Morgan, P. & Zheng Y. (2019). Old bottle new wine? The evolution of China's aid in Africa 1956–2014. *Third World Quarterly*, 40(7), 1283–1303. <https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1573140>
- Nagy, M. (2021). Lassan egy teljes kontinens kelet felé fordul: mégis mit akar Kína Afrikában? *Mandiner*, https://makronom.mandiner.hu/cikk/20210730_kina_afrikai_gazdasagi_es_politikai_befolyasa_elemzes
- Nordin, A. H. M. & Weissmann M. (2018). Will Trump make China great again? The belt and road initiative and international order. *International Affairs*, 94(2), 231–249. <https://doi.org/10.1093/ia/iix242>
- Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power. The means to success in world politics*. PublicAffairs
- Salát, G. (2010). Kína puha ereje. *Kommentár*, 2010(6), 100–113.
- Singh, A. (2020). The myth of 'debt-trap diplomacy' and realities of Chinese development finance. *Third World Quarterly*, 42(2), 239–253. <https://doi.org/10.1080/01436597.2020.1807318>
- Sverdrup-Thygeson, B. (2017). The Chinese story: Historical narratives as a tool in China's Africa policy. *International Politics*, 54(1), 54–72. <https://doi.org/10.1057/s41311-017-0014-3>
- Szakáli, M. (2015). Szafarin a Sárkány: Kína befektetései Afrikában – motivációk, stratégia, tendenciák. *Külgügyi Szemle*, 2015. ősz, 75–95.

- Tarrósy, I. (2008). Sino–afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században. *Külügyi Szemle*, 2008. tél, 81–93.
- Tarrósy, I. (2019). A kínai „Övezet és Út Kezdeményezés” és Kelet-Afrika: geopolitikai térnyerés, infrastruktúra, függőség. *Területi Statisztika*, 59(6), 669–692.
- Tarrósy, I. (2020). Africans in China: The Migration-Related Consequences of China’s “African Policy”. *Limen*, 2020(2), 20–36.
http://real.mtak.hu/126969/1/Limen_Tarr%C3%B3sy_2020.pdf
- Zhao, L. [@zlj517] (2020. június 2.). *China & Africa are good brothers and partners through thick and thin. To help fight against #COVID19, China has sent* [Tweet]. Twitter.
<https://twitter.com/zlj517/status/1267788140342697984>
- Zhou, Y., & Luk, S. (2016). Establishing Confucius Institutes: a tool for promoting China’s soft power? *Journal of Contemporary China*, 25(100), 628–642.
<https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1132961>